

EĞİTİMCİLERİN SORUMLULUĞU

Prof.Dr. Mehmet Zeki AYDIN²

“Hepiniz çobansınız ve hepimiz sürüsü (idaresi altındakileri)nden sorumludur. İnsanlar üzerinde olan (idareci) bir çobandır; o sürüsünden (halkından) sorumludur. Kişi aile fertlerine çobandır. O da onlardan sorumludur. Kadın kocasının evine ve çocuklarına çobandır. O da onlardan sorumludur. Köle, sahibinin malına çobandır, o da ondan sorumludur. Dikkat! Hepiniz çobansınız ve hepimiz sürüsünden sorumludur.”³

İslami literatürde "mesuliyet" olarak ifade edilen sorumluluk; bireyin, kendisine, insanlara, diğer varlıklara ve yaratana karşı yerine getirmesi gereken temel görevleridir.

Sorumluluk, "Kişinin, kendi davranışlarını veya yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi." olarak tanımlanmakla birlikte, kişinin yapmak zorunda olduğu her türlü davranış olarak da ifade etmek mümkündür.

Birçok araştırmacı da sorumluluğu, kişinin içinde yaşadığı çevreye uyum sağlaması, üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirmesi ve eylemlerinin sonuçlarını üstlenmesi olarak tanımlamaktadır.

Bireyin sorumluluklarını, kendisine karşı sorumluluğu, insanlara karşı sorumluluğu, diğer varlıklara ve çevreye karşı sorumluluğu, Yaratıcısına karşı sorumluluğu olmak üzere dört ana grupta ifade etmek mümkündür. Yukarıdaki hadiste Peygamber Efendimiz (s.a.v.), her insanın, idaresine verilen yükümlülüklerinin olduğunu ve bunlardan sorumlu olduğunu bildirmiştir. Bu hadis, Hz. Peygamber'in sorumluluk eğitimine ve bireyin sorumluluk alanlarına örnek olarak verilebilecek en kapsamlı hadislerinden biridir. Bu hadiste bireylerin sorumlulukları belirtilirken belirli bir şahıs hedef alınmadan bütün insanlığı içine alacak şekilde kapsamlı ifadeler kullanıldığı görülmekte ve her insana kendi sorumluluğu bildirilmektedir. Böylece insanların veya devletin işlerinin yürütülmesini üzerine alan devlet başkanından, mahalle muhtarına kadar bütün idareci ve yöneticiler; aile reisinden öğretmene, ev hanımından, hizmetçiye kadar, hatta bizzat kişinin kendisine kadar herkesin sorumlu olduğu vurgulanmıştır. Bu sorumluluk anlayışı da bir çobanın, sevk ve idaresi ile mükellef olduğu her şeyi korumasından sorumlu olmasına benzetilmiştir. Bu hadiste sorumluluğu ifade etmek için

---

1 25.04.2019'de Kayseri'de Konya Sivil Toplum Kuruluşları Tarafından düzenlenen 16.Ufuk Turu Programında "Eğitimciler ve Sosyal Sorumluluk" başlıklı bildiri.

2 www.mehmetzekiaydin.com Email: mehmetzekiaydin@gmail.com

3 Müslim, İmâre, 20; Buhârî, Cum'a, 11, Cenâiz, 32, Nikâh, 81; Ahkâm, 1; Ebû Dâvûd, İmâre, 1, 13; Tirmizî, Cihâd, 27; Ahmed, II, 5, 54, 55, 108.

"mes'ul" kelimesi kullanılırken, aynı zamanda görüp gözetme durumunda olan yönetici kişiler için "rai" kelimesi kullanılmıştır. "Rai" kelimesinin Arapça'da kökü "riaye"dir. Riaye, bir şeyi güzelce muhafaza etmek, korumak, himaye etmek, kanatları altına almak, bakmak, görüp gözetmek, gütmek, itina göstermek, saygı göstermek gibi anlamlara gelmektedir. Çobana da koruması altında ve kendisine bakmak üzere emanet edilen hayvanları gözetip otlatmakla sorumlu olduğu için "rai" denilmektedir. Gerek insanın, gerek hayvanın, gerekse mal ve eşyanın, her ne olursa olsun, bunların korunması ve gözetilmesi, eğitimi ve bakımı kime verilmiş ise o kişi, onların raisi/yöneticisi; bakılan, görüp gözetilen şeyler de raiyesi/yönetilene olmaktadır. Dolayısıyla herkes bulunduğu makam, yetki ve mevkide, kendinden aşağıda olanların gözeticisi ve yöneticisi durumundadır. Bunların durumlarından Allah katında sorumlu olmaktadır. Mehmed Sofuoğlu, konumuz olan hadisle ilgili şu açıklamayı yapar: "Hadise göre, güden ve güdülen olmadık hiç bir mükellef yoktur. Herkes bir bakıma güden ve başka bir bakıma güdülenidir.⁴

Hz. Peygamber (s.a.v.), "Din nasihattir." buyurunca, yanında bulunan sahabiler: "Kim için nasihattir Ey Allah'ın Rasulü?" derler. Rasulü Allah (s.a.v.) de: "Allah için nasihattir, Kitabı için nasihattir, Rasulü için nasihattir, yetkililer için nasihattir, bütün Müslümanlar için nasihattir."⁵ buyurarak her bireyin kendisine düşen sorumluluklara dikkat çekmiştir.

Hadisin son cümlesi olan "Bütün Müslümanlar için nasihat" ifadesi, dünyada ve ahirette işlerine yarayacak güzel ve faydalı şeylerde Müslümanlara yol gösterici olmak, diğer bir ifadeyle hayırlı işlerde örnek olmak, onlara eziyet etmemek ve zulmetmekten uzak durmak, onlar hakkında iyi düşünmek, bildiği faydalı şeyleri onlara öğretmek, onları gafletten ikaz etmek, onlara şefkatle muamele etmek, kendisi için arzu ettiğini Müslümanlar için de arzu etmek, kendisi için hoş görmediğini onlar için de hoş görmemek, iyilikleri emretmek; kötülüklerden sakındırmak, dinî konularda onları eğitmek ve yardımcı olmak, büyüklere saygılı, küçüklere şefkatli davranmak, onları aldatmaktan ve kötülüklerini istemekten sakınmak, onların geçmiş hatalarını ve kusurlarını açıklamamak, onların karşılaşacakları zararlara engel olmak, güzel ahlak ile ahlaklanmalarını teşvik etmek, onların Allah'a (cc) ve

---

4 Mustafa Önder ve Adem Dölek, "Hepiniz Yöneticisiniz" Hadisi Bağlamında Hz. Peygamber'in Sorumluluk Eğitimi, Ekev Akademi Vergisi Yıl: 13 Sayı: 40 (Yaz 2009), ss. 407-426.

http://isamveri.org/pdfrg/D01777/2009_40/2009_40_ONDERM_DOLEKA.pdf (Erişim tarihi: 24.3.19)

5 Buhari, 1992: İman, 42; Müslim, 1992: İman 95; Tirmizi, 1992: Birr, 17,18; Nesai, 1992: Bey' at, 31; Darimi, 1992: Rikak, 41; İbnu Balaban, 1987: VII, 49; Beyhaki, 1990: IV, 323.

Rasulüne (s.a.v.) itaat etmelerini teşvik etmektir. Tüm bunları yaparken de samimiyet içerisinde olmaktır.⁶

Sorumluluk duygusu bütün insanların yaratılışlarında var olan temel özelliktir. Sorumluluk, insanın hayatta sahip olduğu imkanlarının bilincinde olarak bu imkanların gereklerinin yerine getirme yükümlülüğünün ve gerektiğinde hesabını verebilmesinin adıdır. Toplu hâlde yaşamak durumunda olan insanların, huzur ve güven içerisinde mutlu şekilde hayatlarını devam ettirebilmeleri ancak bireysel ve toplumsal en güzel şekilde öğretilmesine ve bu sorumlulukların gereği şekilde yerine getirilmesine bağlıdır. Bu nedenle Hz. Muhammed (s.a.v.), peygamber olarak gönderildiği topluma öncelikle insan olmanın temel sorumluluklarını öğreterek ve eğiterek o toplumu her türlü huzursuzluktan kurtardığı ve huzur ve güven içerisinde yaşayan örnek bir toplum hâline getirdiği gibi bütün insanlığın da aynı sorumluluklarını yerine getirmesini telkin etmiştir.⁷

Sorumluluk, insanın iç âlemiyle ilgili bir konudur. İnsanın kendi vicdanından emir alma yetisidir. Hayatı yaşama açısından baktığımızda herkesin görevini bilmesi, farkında olmasıdır. Sorumluluk, kendine ve dünyaya emanet anlayışıyla bakmaktır. Sorumluluk aynı zamanda, tasarrufun sonuçlarını yüklenmek, yani iyi veya kötü yapılan şeylerin sonuçlarının da sahibi olmaktır.

Yetki de sorumlulukla ilgili diğer bir kavramdır. Yetki, sorumluluk karşılığında alınır. Dinî bir terim olan teklif de sorumlulukla ilgili başka bir kavramdır. İslam Dini'ne göre Allah, insanlara güçlerinin yeteceği ölçüde görevler vermiştir. Hürriyet, sorumlulukla ilgili önemli bir kavramdır. İnsanın sorumlu olması için hür olması gerekir. Ancak bu sınırsız hürriyet değildir. Çünkü sorumlulukta hesap verme gizlenmiştir. Sonunda ceza veya mükafat vardır.

Dinî açıdan bakıldığında da insan, kendi sorumluluğunu taşıdığı gibi etkilediği insanların da sorumluluğunu taşır. İyi-kötü çığır açmakla ilgili hadisler ve özellikle "Haksız olarak öldürülen her kişinin kanından bir pay, Hz. Adem'in ilk oğluna ayrılır. Çünkü o, insan öldürme çığırını ilk başlatan kişidir"⁸

---

6 Mustafa Önder ve Adem Dölek, "Hepiniz Yöneticisiniz" Hadisi Bağlamında Hz. Peygamber'in Sorumluluk Eğitimi, Ekev Akademi Vergisi Yıl: 13 Sayı: 40 (Yaz 2009), ss. 407-426.

http://isamveri.org/pdfrg/D01777/2009_40/2009_40_ONDERM_DOLEKA.pdf (Erişim tarihi: 24.3.19)

7 Mustafa Önder ve Adem Dölek, "Hepiniz Yöneticisiniz" Hadisi Bağlamında Hz. Peygamber'in Sorumluluk Eğitimi, Ekev Akademi Vergisi Yıl: 13 Sayı: 40 (Yaz 2009), ss. 407-426.

http://isamveri.org/pdfrg/D01777/2009_40/2009_40_ONDERM_DOLEKA.pdf (Erişim tarihi: 24.3.19)

8 Buhari, Cenaiz 33; Enbiya 1; Diyat 2.

Sorumlulukları yerine getirmekle ilgili temel mesele; sorumluluk bilincine sahip olmak, sorumlu olduğunun farkında olmaktır.⁹

Sorumluluk bilinci insanın sadece yapması gerekenleri değil, yapmaması gerekirken yaptıklarını da kapsar. Kendi sorumluluklarını yerine getirmeyen insanın başına bu nedenle istemediği şeyler geldiğinde faturayı Rabbine kesmesi en hafifinden aymazlıktır ve bunun altında da yanlış inanç vardır.

Eğitimci, eğitim işiyle uğraşan kimse demektir. Bu anlamda baktığımızda başta anne baba olmak üzere herkes eğitimci sınıfına dahildir. Hatta Allah'ın, peygamberlerin eğitimciliğinden de bahsedilir. Ancak eğitimci denilince öncelikle öğretmenler akla gelmektedir.

Etrafımıza bakınca birkaç çeşit öğretmen olduğunu görüyoruz: İlk olarak öğretmenliği tek iş imkânı olarak gören öğretmenden bahsedelim. O öğretmen olmayı ne arzulamış ne de aslında ilgisini çekmiştir. Onun için öğretmenlik, sadece bir meslek ve ekmek parasını kazanmanın yoludur. İmkânı olsa daha fazla veya benzer getirileri olan fakat öğretmenliğin beraberinde getirdiği güçlükleri olmayan bir mesleği tercih ederdi. Bir de ikinci tip öğretmen var ki, o da sürekli hayatından şikâyetçi, bahtına küsmüş, öğretmenliğin yükünden, yoruculuğundan, düşük maaştan dert yanar, ağlayıp sızlar, yaşlılarının eğitimden başka bir alanda çalışmakla daha şanslı olduğundan bahseder. Üçüncü tipe gelince; onun tek amacı bir an evvel müfredatı tamamlayıp öğretmekten kurtulmaktır. Öğrettiğini gerçek hayatla, din ve ahlakla ilintilemez, öğrencilerinin konuyu anlamasına önem vermez; öğrencilerinin bunları içselleştirip davranış hâline getirmesini umursamaz, sınıfın dört duvarının ardında olup bitenlere veya gördüğü yozlaşmaya aldırış etmez. Hatta öğrencilerinin karşısında bunları kınamaz bile. Aslında öğrencilerinin, toplumunun gerçeklerinden tamamen kopuktur. Bunların yanında sorumluluk sahibi, bu milletin evlatlarını yetiştirmeyi dert edinen öğretmenlerimiz de vardır.¹⁰

İslam dünyasında eğitimci yerine alim üzerinde daha çok durulur. Kaynaklarımızdan eğitimcilerin özellikleri üzerinde durulur ve maddeler hâlinde verilir. Eğitimcilerin ya da öğretmenlerin en temel özelliği ihlaslı olup ilim amel uygunluğunun olmasıdır. Bununla iyi rol model olma üzerinde durulur. Eğitimcinin en önemli ve en etkileyici vasfı iyi örnek olmaktır. Bu konuda en güzel örneğimiz de Peygamber Efendimizdir.

Model yoluyla öğrenmede birey, bir başkasının davranışlarını görür ve o davranışları kendisi de yapar. Bireyi, modelin davranışlarını benimsemeye götüren başlıca iki sebep olabilir.

---

9 Aynur Uraler, "Hz. Peygamber'in Hadislerinde İnsanların Sorumluluğunun Boyutları", **Kur'an-ı Kerim'de Mesuliyet (Kaynağı, Sınırları, Sonuçları)**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2006, ss.159-182. http://isamveri.org/pdf/drg/D149239/2006/2006_URALERA.pdf (Erişim tarihi: 24.3.19)

10 <https://muderrisidris.blogspot.com/2017/03/islamda-ogretmen-nasil-olmeli.html> (Erişim tarihi: 7.4.2019)

1.Birey, başka birisinin bazı davranışları sonucunda iyi şeyler elde ettiğini, bazı davranışları sonucunda kötü şeylerle karşılaştığını görür. Bu model kendisinin büyüğü olabileceği gibi, yaşıtı veya kendisinden küçüğü de olabilir. Böylece birey, iyi sonuca götüren davranışları kendisi de yapacak, kötü sonuç verenleri yapmaktan kaçınacaktır.

2.Birey, başkasından gördüğü davranışların sonucuna bakmaz. Ancak, aynı davranışı kendisi yaptığında karşılığında ödül görebilir. Büyükler gibi hareket eden çocuk, büyükler tarafından daima hoş karşılanır ve böylece büyüklerin davranışlarını taklit eder. Burada çocuğu taklit yapmaya iten güç, etrafından onay görmüş olması ve takdirle karşılanmasıdır. Taklit yoluyla öğrenme sadece küçükler için geçerli değildir. Her yaştaki birey için geçerli olabilir.

Diğer bir öğrenme biçimi de özdeşleşme yoluyla öğrenmedir. Bazen birey, kendini belli bir kişi ile özdeşleştirir ve onun davranışlarını benimser. Bu türlü öğrenmenin normal taklitten farkı, burada belli bir kişinin model olarak tercih edilmesidir. Çocuk veya yetişkin birey, bu tercihi çok çeşitli sebeplerle yapabilir. Birey, sevdiği kişinin sevgisini kaybetmemek için; kendisine zarar vermesinden korktuğu için; kendisine sık sık iyilikte bulunduğu için; onun özelliklerine hayranlık duyduğu için yapabilir.

Bu öğrenme biçimleri her yaş birey için geçerlidir. Fakat çocuklar, ancak yakın çevrelerindeki büyükleri taklit ederler. Ailesiz büyüyen çocuklarda ise bunların yerine geçen başka büyükler taklit edilir. Öğretmenler, arkadaşlar, din büyükleri ve günümüzde medya tarafından öne çıkarılan sanatçı, sporcu, politikacı vb. ünlüler de taklit edilmektedirler.

Rol ve model olmanın yanında öğretmende bulunması gereken vasıflardan bazıları şunlardır: Meslek sevgisi, sevgi, şefkat ve merhamet, feraset, Allah korkusu, vakar, tevazu, affedici olma, sabır, adalet, empati sahibi olma.

Öğretmende olmaması gereken vasıflar: kibir, öfke, alay etmek, aşırı şaka ve mizah.

Her meslekte olduğu gibi, öğretmenlikte de başarılı olmanın temel şartı, meslek sevgisidir. Öğretmen görevine bağlı olup, büyük bir gayretle, mesleğini yapmalı ve başka mesleklerde gözü olmamalıdır.

Öğretmenlik mesleğinde başarısızlığın iki temel sebebi vardır:

1.Öğretmenlik yeteneği olmamak.

2.Mesleği sevmemek.

Bu iki grup öğretmen azdır. Asıl sorun ise mesleğe yeteneği olduğu hâlde, kendini yetiştirmemektir. Maalesef böyle öğretmenimiz de oldukça fazladır.

Öğretmen, mesleğini sevmeli ve gereğini yerine getirmelidir. Mesleğine canla başla bağlı bir öğretmen, öğrencilerde görev ve sorumluluk gibi ulvi bir takım duyguları harekete geçirmiş olur. Derse, gelmeyen, geç gelen, erken çıkan, zil sesiyle birlikte cümleyi yarıda kesip dışarı

fırlayan bir öğretmen, öğrenciler üzerinde kötü bir etki bırakır. İyi bir öğretmen görevine son derece bağlıdır. Görevinin ve mesai saatlerinin adeta esiridir. Göreve devamsızlıktan ve derse geç gelmekten sakınır, faydasız şeylerle dakikasını bile geçirmeyip, zamanını en iyi şekilde değerlendirmeye çalışır. Görevden kaçmak veya görevi savsaklamak, mesleği sevmemenin bir göstergesidir. Mesleğini sevmek, yaptığı işi sevmek demektir. Mesleğini seven bir öğretmen, öncelikle öğrencileri ve mesleği ile meşgul olur. Bu konuda eski âlimlerimizden İbn Sahnun, öğretmenin öğrencilerini bırakıp cenaze namazına gitmesini bile uygun görmemiştir. Hatta ders zamanında öğretmenin başka biriyle bile konuşması uygun değildir, demiştir.

Meslek sevgisi, görev aşkı her şeyi güzelleştirir. Bu noktada, öğretmen, peygamberlerin ve İslam büyüklerinin hayatlarını örnek almalıdır.

Eğitimin esası ya da öğretmenin sahip olması gereken en önemli vasıf sevgi, şefkat ve merhamet sahibi olmaktır. Sevmek, sevilme, korunmak ve güvenmek, çocuğun ruhi dünyasının gıdasıdır. Sevgisiz bir eğitim, çoğu zaman boşuna bir gayrettir. İyi bir öğretmen, öğrencilere karşı engin bir sevgi besler, onlarla yeterince ilgilenir, yardıma muhtaç olanların her zaman yardımına koşar, hatalarına karşı tükenmez bir sabır taşır. Onlarla arasına sert ve keskin sınırlar çizmez. Çünkü bilir ki sevgi gösterilmediği takdirde onlar, toplumdan farklı olarak yetişir, başkaları ile normal iletişim kuramaz, topluma intibak edemez, ayrıca yardımlaşma, hizmet ve fedakarlık duyguları da gelişmez. Sevgiden yoksun bir çocuk, bedenlen gelişir, büyür, fakat merhametli bir baba, şefkatli bir anne, sonuçta iyi bir insan olamaz. Toplumda görülen kapkaç, hırsızlık, uyuşturucu kullanma gibi kötü alışkanlıklar edinen gençlerin daha çok ailede yeterince değer verilmeyen ve sevgi alamayanlar olduğu görülmektedir. İşte bunlardan dolayı peygamberler, dini tebliğ ederken insanları sevgi ve şefkatle eğitmişlerdir.¹¹ Bu husus Kur'an'da şöyle ifade edilir: “Andolsun, size içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona ağır gelir, size çok düşkündür, müminlere karşı şefkat ve merhamet doludur.”¹² Peygamber Efendimiz (s.a.v.) de şöyle buyurur: “Ben sizin için, çocuğuna karşı şefkatli bir baba gibiyim.”¹³

Peki öğretmen nasıl olmalı? Bu sorunun cevabını Nurettin Topçu'nun, Türkiye'nin Maarif Davası Kitabından aktarmak istiyorum. O, öğretmen yerine muallim kelimesini tercih eder. “Muallim Kimdir?” diye sorar ve cevaplar.¹⁴

---

11 M. Faruk Bayraktar, **İslam Eğitiminde Öğretmen Öğrenci Münasebetleri**, İFAV Yay. İstanbul 2008, s.123-130.

12 Tevbe suresi, 128.ayet.

13 Ebu Davut, Tahare 4; İbn Mace, Tahare 16.

14 <https://yildirimacem.blogspot.com/2016/06/nurettin-topcu-turkiyenin-maarif-davas.html> (Erişim tarihi: 22.04.2019)

Âdemođunu, beşikten alarak mezara kadar götürüp teslim eden, dünyanın en büyük mesuliyetine sahip insanıdır muallim. Kaderimizin hakikatının işleyicisi, karakterimizin yapıcısı, kalbimizin çevrildiği her yönde kurucusu odur. Fertler gibi, nesiller de onun eseridir. Farkında olsun olmasın, her ferdin şahsi tarihinde muallimin izleri bulunur.

Devletleri ve medeniyetleri yapan da yıkan da muallimlerdir. Muallime değer verildiği, muallimin hürmet gördüğü ülkede insanlar mesut ve faziletlidir. Muallimin alçaltıldığı, mesleğinin hor görüldüğü milletler düşmüştür, alçalmıştır ve şüphe yoktur ki bedbahttır. “Babam beni gökten yere indirdi. Hocam ise beni yerden göğe yükseltti.” diyen İskender muallimi anlamıştır. Muallim, sade zekâların değil beşaretimizin, ibadetlerimizin müjdecisidir.

İlk çağda muallim, hakim, yani hikmet adamı idi. Ortaçağda muallimlik rolü, zahitlerin din adamlarının eline geçti. Halkı yetiştiren, ruhlara istikamet veren onlardı. Rönesans’tan sonra muallimi, tabiat hadiselerinin arkasında ve onların ışığında ilerleyen laboratuvarlarda, atölyelerde buluyoruz.

İslam âleminde iki büyük muallimin siması göze çarpar. Medresenin hâkimi olan müderris üstatlar ve tarikat mürşitleri şeyhler.

Anadolu’ya fetihlerle yerleşen Oğuzlar, başlarında Nizamülmülk gibi bir muallim buldular. Gerçekten büyük bir muallim olan bu vezir, bu fetihlerin ruh ve manasını, ahlakını ve devamının şartlarını nesillere telkin edecek muallimleri, Bağdat’ta açtığı Nizamiye Medresesinde topladı.

Daha sonra bu devlet binasının çatısını kuran Osmanlılar, muallimi baş tacı yaparak yükselmesini bildiler. Padişahlar, şehzadelerini muallime emanet ederler ve onların ruh yapılarını her bakımdan hocalarına teslim ederlerdi.

Orhan’ı yetiştiren, Fatih’i cihanda harika bir manevi olgunluğa sahip kılan muallimlerdir. İkinci Murat, mürşidine teslim bir zahit, Yavuz yalnız âlimin önünde eğilmesini bilen, muallimin mesuliyetlerine hürmeti bilmiş, kılıcının olduğu kadar ruh dünyasının da bir kahramanı idi. Dünyaya söz geçiren hükümdar yalnız müftüsüne itaat ediyordu. Âlimin atının ayağından sıçrayan çamurun bile şeref olduğunu kabul ediyordu.

Bizim bütün tarihimiz, muallimin yükseltildiği devirlerde şan ve şerefle medeniyet ve ahlakın zirvelerine tırmanmış, muallimin alçaltıldığı dönemlerde ise uçurumlara yuvarlanmıştı.

Muallimin alçaltılması, onun devlet emrinde bir bende hâline getirilmesiyle başlar. XVII. asırdan beri, şeyhülislamın birçoğu, devlet siyasetinin telkiniyle fetvalarını vermeye başladılar. Gaye hükümdara yaranmak, vasıta ise ilim ve şeriat oldu. Zamanla medrese istiklalini kaybederek, tamamıyla devletin eline geçti. Müderrisler, devlete ait menfaatlerin

simsarı oldular. Devlet siyasetini güdenler bu mevkilere getirildi. Sonra daha beşikte iken ulema denen sabilerin başına sarık sarıldı. Nihayet sonuncusu, muallimliğin meslek hâinden çıkarılması oldu.

Medeniyetler muallimle kuruldu. Muallimi her devirde, o devrin ruh ve idealinin hüviyetine bürünmüş görüyoruz. Devirlerin idealizmini yaşatan muallimlerdir. Ruhumuzun sanatkârı, hayatımızın nazımı olan muallimin aramızdaki yerinin yüksekliğini, vazifesinin genişliğini ve ruhi mesuliyetinin pek ağır olduğunu maalesef gençlere değil, bu gün muallimlere hatırlatmak lüzumunu duyuyoruz.

Muallim, gençlere bilmediklerini öğreten bir nakledici değildir. Bu iş, kitabın işidir, bilmediklerimiz kütüphanelerde bulunmaktadır. Muallim, genç ruhları bir örs üzerinde döverek işleyen bir demircidir. İlk tahsil çağlarından başlayarak, bilhassa edebiyat, felsefe, tarih gibi kültür derslerinin genci kâinat karşısında kendine mahsus görüşlere sahip, bizzat kendisi için hayat kaideleri yaratabilen bir bütün insan olarak yetiştirmesi lazımdır.

Muallim, geçeceği yol bütün engellerle örtülü olduğu hâlde buna tahammül etmesini bilen, tahammül etmesini seven idealdir. İdealin düşmanları karşısında bile bunlara “Beddua et.” denildiğinde “Hayır, ben beddua için gönderilmedim.” diyerek, “Bir gün gelecek bunlar devamıza en büyük hizmeti yapacaklardır.” diyen rahmet müjdecisidir.

Üniversite mezunlarını doğrudan doğruya muallim kadrosuna almak hatalıdır. Lisanstan sonra muallim olmak için, Avrupa'daki agregasyon imtihanına karşılık olacak bir imtihanı da vermenin şart koşulması lazımdır. Bu imtihanda, kendi ilim dalına ait bir yabancı dilde yazılı eserleri okuyup anlama kabiliyeti ile tenkit ve araştırma yetilerinde olgunluk arayan ilim zihniyeti yoklanmalıdır. Muallimlik değeri ancak böyle ölçülebilir. Muallimlik sanatı ise mektep kırtasiyeciliğine boyun eğerek dergi imzalayıp talim sicillerini doldurmak değil, milletin çocuklarına feda olmasını bilmektir. Bu fedakârlık, harpte kanını akıtmaktan daha değerlidir. Kılıç kahramanlığının devri artık geçmiştir. Milletimizin çocuklarına, dünyanın çocuklarına her gün ruhumuzdan bir parçayı daha aşılacak, bunun için yaşamak ve bu yolda ölmek, bugünkü, insanları ümitsiz dünyamızın ve çocukları sahipsiz milletimizin beklediği kahramanlıktır.

Muallimlik bir sevdadır! Muallimlik sevgi işidir, ruh sevgisidir. Ruhun ulvi olan isteklerine nefinden her şeyi feda eden sevginin, ferdi ulaştırdığı örnek insan mertebesidir. Muallim, hepimizin her an muhtaç olduğu doktordur. İman ve anlayış vasıtaları ile bizi tedavi eder. Ruhlarımıza sunar ve hakikat âleminden haberler verir.

Tahammülsüzlüğün, şikâyetin başladığı yerde muallimlik davası biter. Muallim, daima muvaffakiyetsizliğin, zaaflarının sebebini arayarak kendini düzeltmeye çalışmalıdır. Gandi,

talebelerinde hata görürse, bunun sebebinin nefsindeki kifayetsizlik olduğunu kabul ederek oruç tutuyordu. Muallim, kaderinin karşısına çıkardığı engellerle mücadele ederken sonuna kadar nefsinden fedakârlık yapmayı göze alabilen cesur insandır.

Tehdit ve dayakla öğretmek, muallimin işi değildir. Muallim meselesi, maarif davamızın ana meselesidir. Maarifi yapacak olan muallimdir. Şayet değerlendirilmezse, maarifi yıkan da o olur. Mektepte nöbet tutma ve bir takım kolların idaresi gibi vazifeler, muallimlik mesleğine vurulmuş darbelerdir. Koridorlarda talebeyi takip eden ve sınıflarda para toplayan muallim, ideal görevlerinden uzaklaştırılmış bir insandır.

Onu mukaddes idealinden uzaklaştırıcı olan bu şartlar, zamanla doğurdukları alışkanlık yüzünden muallimi kitaptaki bahislerin sınıfta tekrarını yapan bir büro müstahdemi hâline getiriyor. Vazifesi sınıflara vaktinde girmek ve nöbet zamanları koridorda görünmek, neşredilen dergileri tastamam imzalamak ve müdürü memnun etmekten ibaret olan, talebeye karşı muamelesinde çekingen, imtihanlarda idareli, cebindeki not defteri özel işaretlerle dolu altmış küsur meslekten herhangi birinin müntesibi küçük baremli bir memurdur.

Muallim tüccar değildir. Maaş ve ücretinin azlığı, çokluğu davası içinde mesleğe kıymet veren insan bu mukaddes vazifeyi yapıyor sayılmaz. Mektepçiliği ticaret edinen, muallimliği esnaflık hâline koyan kültürsüz fukaranın işi değildir. Para değil, ruh işidir.

Muallim sadece bir memur değildir; belki genç ruhları kendilerine mahsus mânadan bir örs üzerine döverek işleyen bir program müfredatını sene sonuna kadar bitirmeye muvaffak olan, hatta yalnız dersini hakkıyla kavrayan talebe yetiştirebilen muallim vazifesinin en mühim kısmını başarabilmiş sayılmaz.

Âdemoğlunu, beşikten alarak mezara kadar götürüp teslim eden, dünyanın en büyük mesuliyetine sahip insan muallimdir. Kaderimizin hakikatının işleyişi, karakterimizin yapıcısı, kalbimizin çevrildiği her yönde kurucusu odur. Fertler gibi, nesiller de onun eseridir.

Bir memlekette ticaret ve alışveriş tarzı bozursa, bundan muallim mesuldür. Siyaset, milli tarihin çizdiği yoldan ayrılmış, milletin tarihî karakterini kaybetmişse, bundan mesul olan yine muallimdir.

Memurlar rüşvetçi, mesul makamlar iltimasçı iseler muallimin utanması icap eder. Din hayatı bir riya veya taklit merasimi hâline gelerek vicdanlar sahipsiz ve sultansız kalmışsa, bunun da mesulü muallimlerdir.

Yüreklerin merhametsizliğinden, hislerin bayağılığından ve iradelerin gevşekliğinden bir mesul aranır; o da muallimdir. Yalnız kaldığımız yerde yalnızlığımızın mesulü o, imanların zayıfladığı devirlerde bu gevşemenin mesulü yine onlardır.

Bu kadar yükü muallime yüklemek, ilk bakışta fazla gibi görünüyor. Lâkin hepimizin ruh yapısı muallimin elinden çıktığı düşünülürse, hiç de yanlış değildir.

Her şeyden önce muallim, hayatımızın sahibi olmaktan ziyade sanatkârdır. Kullanıcısı değil, yapıcısıdır. Seyircisi değil, aktörüdür. O, en doğru, en güzel hayat örneğini yapar, hazırlar, bize sunar; biz yaşarız. Bizim vazifemiz, bu hayata anlayış katmaktır, anlayışla ona iştirak etmektir.

Balını yemeyip yaptıktan sonra bize bırakan arının bu hareketini şuurlandırıp bir ideal hâline getirirseniz, onda muallimi bulursunuz. O, ruhumuzdaki kat kat fetihlerin kahramanı ve şerefli sahibi olduğu hâlde, bu hayatı yaşamayı değil, ona hizmeti tercih ile seçmiş fedakâr varlıktır.

Gücümüzün yetmediği yerde kalbimizin beddualarına, yüzümüzün güldüğü yerde gönlümüzün kin ve nefretlere karşı gelerek, bu beddualara kinleri, içimizdeki gizli kirli bir şeyi yolarak atar gibi, ruhumuzdan sıyırıp atabilecek el, muallimin elidir.

Muallimlik sevgi işidir, ruh sevgisidir. Ruhun ulvî olan isteklerine nefsinden her şeyi feda eden sevginin ferdi ulaştırdığı örnek insan mertebesidir. İdeale istediğimiz kadar, hatta bizden istenildiği kadar örnek olmak mecburiyetindeyiz. Muallim halk gibi, her yaşayan gibi yaşayamaz. Herkesin sevinip güldükleri gibi sevinip gülmemize “Bizim bildiklerimiz mânidir. Peygamberimizin bunu pek çok anlatan bir sözü var: Eğer bildiğimi bilseydiniz, az güler, çok ağlardınız ve zevklerinizi yapamazdınız.” Ve bu hâle ancak sevgi yolu ile ulaşıyor. Nefsin arzularından geçme hâli, aşkın meyvesidir.

Muallim, hepimizin her an muhtaç olduğu doktordur. İman ve anlayış vasıtaları ile bizi tedavi eder. Muallim, insan olan varlığımızı alır, ona sonsuzluk dünyası olan ruhî hayat istasyonlarında yol alacak kudretin ve değerlerin aşısını yapar. Hayat, var olanı olduğu gibi tanıtmaya kabiliyetlidir. Muallim var olması lâzım geleni öğretir.

Muallim, bizim bütün ruh yapımızın sanatkârıdır. Böyle olunca da ondaki sakatlıkların hepsinden mesuldür.

Doktorumuzdur, kurucumuzdur, düzenimizin bekçisidir, münasebetlerimizin düzenleyicisidir ve yaşamımızın üstadıdır. Zira bunların hepsinden o, haberi olsa da olmasa da mesuldür. Muvazenesizliğin, medeni terbiyedeki düşüklüklerin mesulü yine odur.

Toplumda iyilikleri yaymak ve kötülöklere engel olmaya çalışmak, İslam'ı insanlara tebliğ etmek ve Müslümanları irşad etmek tüm Müslümanların ortak görevlerinden bazılarıdır. Ancak bazı insanlar vardır ki bu görev onlar için özel bir sorumluluk gerektirir. Bunlar âlimler ve idarecilerdir. Âlim, bilgisi ve hayatıyla insanlara yol gösteren ve örnek olan kişidir. Burada kastettiğimiz âlim ifadesi sadece din ilimlerini bilen insanlar değil hem dinî

ilimleri hem de fen bilimlerini ve sosyal bilimleri bilen ehil insanlardır. Âlimlerin temel görevi, Allah'ın mesajlarını insanlara anlatmak ve öğretmektir. Zira onlar “Peygamberlerin varisleridir.”

İdareciler ve âlimler topluma yön veren iki önemli gruptur. Âlimin görevi her zaman ve şartta doğrularını söylemek, idarecilerin görevi ise toplumu âlimlere danışarak yönetmektir. Yöneticiler ilme önem verdiği ve ilim adamlarına danıştığı oranda başarılı ve adaletli bir yönetim sergilerler.

İslam'ı tebliğ etmek, Müslümanlara doğru yolu göstermek, toplumdaki kötülöklere karşı bilinçli bir mücadele yürütmek öncelikli vazifelerimizdendir. Ancak iki grup insan vardır ki bunların etki alanları, görev ve sorumlulukları diğerlerinden daha çöktür. Bu iki grup; imamlar ve öğretmenlerdir. İmamlar, Sevgili Peygamberimizin mihrabını ve minberini dolduran ve bu nedenle saygıyı hak eden bahtiyar insanlardır. Ancak bu saygınlık imamlara önemli bir mesuliyet yüklemektedir. İmamlık, halka örnek ve rehber olmaktır. İmam, sadece camiye gelenlere değil camiye gelmeyenlere de ulaşmanın, onları cami ve namazla tanıştırmmanın yollarını arayan ve içinde bu dertle yaşayan adamdır. İmam, çocuğundan, gencine, kadınından yaşlısına, zengininden fakirine ve hastasından muhtacına kadar bulunduğu mahaldeki tüm insanlarına önderlik eder. İmamlığı günde beş vakit namaz kıldırmak, mevlit okumak ve nikâh dualarına katılmak olarak görüp onu bir geçim kapısı hâline getirenlere sadece acımak ve gaflet uykusundan uyanmaları için dua etmek lazımdır. Kur'an ve sünneti çok iyi bilen, ilim ve anlayışını geliştirmek için okuyan, örnek ahlakı ve güzel üslubuyla herkes tarafından sevilen, zorlaştırmayı değil kolaylaştırmayı tercih eden ama duruşunu ve kişiliğini koruyan bir imam, içinde bulunduğu toplumda kendisini fark ettiren öncü bir şahsiyettir. Bugün görev yaptığı camiyi çocukların ve gençlerin mekânı hâline getiren, orayı bir eğitim ve kültür merkezine dönüştüren imamlara çok ihtiyacımız var.

Topluma öncülük yapan/yapması gereken bir diğer sosyal kesim ise öğretmenlerdir. Öğretmenler, toplumun tamamının eğitimcisi konumunda olan fedakâr insanlardır. Bu yönüyle öğretmenlik, en şerefli ve kutsal bir meslektir. Öğretmenlik aynı zamanda “Ben muallim (öğretmen) olarak gönderildim.”¹⁵ buyuran Hz. Peygamberin mesleğidir. Bu nedenle görevinin ve sorumluluklarının şuurunda olan bir öğretmen ilim, ahlak ve sorumluluk anlayışı yönünden örnek olmalıdır. Okuyan, düşünen ve araştıran bir öğretmen, öğrencilerini de okumaya ve düşünmeye yönlendirebilir.¹⁶

---

15 Darimi, Mukaddime, 32.

16 <https://muhayyile.blogspot.com/2012/11/ondekilerin-sorumlulugu.html> 4.4.2019

Mümin, ümmet duyarlılık ve sorumluluğuna sahip olmalıdır. Dünyanın herhangi bir yerinde bir mümin kardeşi aç ve susuz ise veya ayağına diken batmış ise; ümmet sorumluluğu gereği kardeşinin derdiyle dertlenmeli, elinden ne geliyorsa yapmalıdır. Allah Rasûlü (s.a.v.), müminin ümmet duyarlılığını şu veciz sözleriyle ifade etmektedir:

“Müminler; birbirlerini sevmeye, birbirlerine merhamet ve şefkat göstermede, tıpkı bir organı rahatsızlandığında diğer organları da uykusuzluk ve yüksek ateşle bu acıyı paylaşan bir bedene benzer.”¹⁷

Mümin, kötülükler karşısında duyarsız olmayıp, sorumluluk sahibi kişinin davranması gerektiği gibi davranır. Efendimiz (s.a.v.), müminin kötülükler karşısındaki sorumluluğunu şöyle izah eder:

“Sizden herhangi biriniz bir kötülük görürse onu hemen eliyle değiştirsin. Buna gücü yetmiyorsa diliyle değiştirsin, ona da gücü yetmiyorsa kalbiyle tavrı koysun. Bu ise imanın en zayıf noktasıdır.”¹⁸

İslâm’a göre insan; sadece insanlara karşı değil, hayvanlara karşı da sorumluluk sahibidir. Hayvan haklarını savunan bütün kişi, dernek veya vakıfların Allah Rasûlü (s.a.v.),’in şu sözlerinden haberdar olmaları gerekir:

“Bu dilsiz hayvanlar hakkında Allah’tan korkunuz.”¹⁹

Yine bir seferinde ashab; hayvanlara yapılan iyiliklere ecir ve sevap olup olmayacağını sorduklarında, Rahmeten li’l-âlemin Efendimiz (s.a.v.),

“Her canlıya yapılan iyilik için ecir vardır.” buyurmuştur.²⁰

Ve insan tabiata karşı da sorumludur. İnsan, sorumluluk gereği Cenab-ı Hakk’ın tabiatta koymuş olduğu dengeyi bozmamalı, sorumlu davranmalıdır. Zira Allah (cc):

“O (Allah) göğü yükseltti ve denge koydu. Sakın dengeyi bozmayın.”²¹ buyurarak bu hususta bizleri uyarıyor.²²

İslami çalışmalarda eğitim bir mecburiyettir. Cahilin sorması ve öğrenmesi, bilginin de öğretmesi bir görevdir. Sevgili Peygamberimiz bu ilmin bir parçası olmamızı istemektedir. Nitekim bir Hadis-i Şerifinde bu hususta şöyle buyurmaktadır: “Ya alim ol, ya talebe ol, ya dinleyici ol, ya da bunları sevenlerden ol, sakın beşincisi olma helak olursun”²³.

---

17 Müslim, Birr, 66.

18 Müslim, İmân, 78.

19 Ebû Dâvûd, Cihâd, 44.

20 Buhârî, Mezâlim, 23.

21 Rahmân suresi 7-8.ayetler)

22 <https://www.yuzaki.com/2014/08/mesuluz-hesaba-cekilecegiz/> 4.4.2019

23 <http://www.medeniyetvakfi.org/vakif/ana-sayfa/yazanlarimiz/idris-kerimoglu/islami-calismalarda-egitimin-onemi>

24.3.19

Son olarak toplumsal sorumlulukla ilgili Gazali'nin İhyau Ulumiddin kitabının Emri bil-maruf ve nehyi anil-münker bölümünde yer alan “Amme Münkeratı” başlığında yazdıklarını sizinle paylaşmak istiyorum.

“Bilmiş ol ki: Bu zamanda hangi memlekette ve ne hâl üzere olursa olsun evinde otursa bile herkes evinde oturup, insanları öğretmediği, onları irşat edip onlara doğruyu göstermediği için mesuldür. Çünkü şehirlerde bile insanların çoğu namaz meselelerine dair şer'i hükümlerin cahilidir. Nerde kaldı ki köylüler... Köylülerin bir kısmı bedevi, bir kısmı Kürt ve bir kısmı göçebe Türkler ve benzeri kimselerdir.

Köylerde ve şehirlerin her mahalle ve mescidinde insanlara dinlerini ve şer'i hükümleri öğretecek bir fakihin bulunması vaciptir. Farz ı ayn'ı yerine getirip, farz-ı kifâye'yi eda etmeğe hazırlanan her fakihe, bulunduğu şehir civarındaki köylere gidip oraların halkını irşat etmek de vaciptir. Azığına beraberinde götürerek onların yemeklerini yemeden onları dinî hükümlerde irşat etmelidir. Çünkü bedevi ve benzerlerinin çoğunun yediği, gasp ettiği servettir. İçlerinden bir tanesi bu vazifeyi üzerine alırsa, diğerleri mesuliyetten kurtulur. Aksi hâlde bu hâlden herkes mesuldür. Âlim çıkmadığı için cahil de öğrenmediği için mesuldür. Namazın şartlarını bilen her avam, bunları bilmeyene öğretmek mecburiyetindedir. Aksi hâlde o da günaha ortaktır. Biliyoruz ki, insan şer'i hükümlerin bilgini olarak doğmaz. Öğrenmekle, yetişir. Öğretmek, bilginlerin borcu olduğuna göre, bir meseleyi bilen kimse, o meselenin âlimidir, onu öğretmesi vaciptir.

Ömrüme yemin ederim ki, fakihlerin günahı daha büyüktür. Zira bu hususta onların selâhiyetleri daha geniştir. O, mesleki bakımdan bu işe daha lâyıktır. Çiftçi ziraatını yapmasa geçim ataletine uğradı. Fakihler de bu mesleği seçtiler, bunu ataletine uğratmamak için halkı ıslah etmeğe çalışmalıdırlar. Fakihin sanatı da Rasûl-i Ekrem'den (s.a.v.), öğrendiklerini öğretmektir. Âlimler, Peygamber vârisleridir. Onların, evlerinde oturup câmilere gitmemeleri doğru olmaz. Zira o, insanların ibadetlerini güzelce yaptıkları kanaatindedir. Bunu bilerek evde nasıl durabilir? Bunu bilince emr-i mâruf ve nehy-i münker için çıkması vacip olur. Bunun gibi sokakta devamlı veya muayyen saatlerde bir kötülük işlendiğini bilen ve bunu önlemeğe muktedir olan kişinin evde oturmak suretiyle kendini bu işten iskât etmesi câiz değildir. Evden çıkıp düzeltmesi lâzımdır. Şayet icra edilen kötülüğün ancak bir kısmını düzeltebilecek güçte ise, düzeltemeyeceği kısmını görmemek maksadıyla evinden çıkmaması yine doğru değildir. Çünkü gücünün yettiğini düzeltmek maksadı ile çıktığı zaman, gücü yetmediği kötülüğü

görmesinde beis yoktur. Yasak olan, sahih bir arza dayanmayan münker'i müşahede için çıkmaktır.

Her Müslümana farz plan, önce haram olanları terk edip, farzları yerine getirmek suretiyle kendini ıslah etmektir. İkinci derecede aile efradı gelir. Onları da irşat ve ıslah ettikten sonra sırasıyla komşularını, mahalle halkını, bulunduğu kasabayı ve sonra şehir civarındaki insanları ve daha sonra da uzakta ve hatta dünyanın öte ucunda yaşayanları irşat ve ikaz eder. Yakında olan kimse bu vazifeyi görürse uzak yakın herkes mesuldür. Yeryüzünde dinî farîzelerden bir tanesini bilmeyen bir cahil buldukça, oraya gidebilenden mesuliyet düşmez. Diğer teferruat ile uğraşp, ilmin derinliklerine dalarak ender lâzım olacak meseleler ile zamanını kaybetmesi doğru olmaz. Bu bir vazifedir ki, bunu ancak farz-ı ayın veya daha mühim bir farz-ı kifâye ile uğraşmak durdurabilir.”